

Paweł Zieliński

"W poszukiwaniu podstaw pedagogiki humanistycznej. Od fenomenologii Edmunda Husserla do pedagogiki fenomenologicznej",
Andrzej Ryk, Kraków 2011 :
[recenzja]

Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika 23,
661-665

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Paweł ZIELIŃSKI

[rec.] Andrzej Ryk, *W poszukiwaniu podstaw pedagogiki humanistycznej. Od fenomenologii Edmunda Husserla do pedagogiki fenomenologicznej*, Kraków 2011, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, ss. 258

Andrzej Ryk jest krakowskim pedagogiem, doktorem habilitowanym nauk społecznych w zakresie pedagogiki, specjalizującym się w pedagogice ogólnej, teorii wychowania oraz filozofii wychowania. Omawiana książka jest jedną z kilku monografii jego autorstwa, gdyż A. Ryk wydał także: *Pokolenie zmiany. Studium porównawcze wartości i perspektyw życiowych młodzieży włoskiej i polskiej* – w 2004 r., *(Po)nowoczesny podmiot w doświadczeniu spotkania. Antropologiczne aspekty pedagogiki spotkania* – w 2006 r., *Pedagogika dramatu. Poszukiwania antropologiczno-metodologiczne* – w 2008 r., *W poszukiwaniu pedagogicznego arché. Zarys systemów pedagogicznych* – w 2012 r. oraz szereg artykułów, np. *Możliwości wykorzystania istotnościowego paradygmatu badawczego w pedagogice w perspektywie fenomenologii transcendentalnej E. Husserla*, artykuł opublikowany w: *Tożsamości teorii wychowania* pod red. Jana Papieża. Już same tytuły prac wskazują na zainteresowania badawcze autora, lokujące się wyraźnie w obrębie podstaw filozoficznych teorii wychowania i systemów pedagogicznych.

Monografia A. Ryka *W poszukiwaniu podstaw pedagogiki humanistycznej. Od fenomenologii Edmunda Husserla do pedagogiki fenomenologicznej* składa się ze *Wstępu*, tytułowanych czterech głównych rozdziałów, *Wniosków i zakończenia*, bardzo rozbudowanej (również o wiele dzieł obcojęzycznych) *Bibliografii*, *Spisu tabel* oraz *Spisu schematów*. Praca posiada dwie recenzje wydawnicze profesorów pedagogiki: Bogusława Milerskiego i Bogusława Śliwerskiego.

We *Wstępie* autor stawia szereg pytań powiązanych z problematyką badawczą swej pracy, skupiając się na rozumieniu fenomenologii w różnych jej aspektach, m.in.: „Czy i w jakim stopniu można wykorzystać fenomenologię jako «szkołę myślenia» w teorii pedagogicznej?”¹. W kolejności autor podaje pięć uzasadnień wyboru problematyki swoich rozważań, m.in. wskazuje na znikomą znajomość fenomenologii w środowisku pedagogów oraz jej istotne znaczenie dla wiedzy ogólnohumanistycznej, z uwagi na przynależność fenomenologii do kierunków powiązanych z tzw. przełomem antypozytywistycznym w nauce i kulturze. Dalej uczony przedstawia główne problemy badawcze poszczególnych rozdziałów swej pracy, a także własne poszukiwania badawcze w warstwie teoriopoznawczej i empirycznej oraz realizację projektów badawczych opartych na fenomenologicznych podstawach. Ponadto autor stwierdza, że jego praca jest kontynuacją badań ujętych w poprzednio wydanych dwóch monografiach (z 2006 i 2008 r.), a łączącą je ideą jest poszukiwanie nowych modeli teoretycznych dla pedagogiki. Jak uogólnia uczony, zarówno model spotkania, jak i dramatu rozstrzyga się ostatecznie w perspektywie fenomenologiczno-hermeneutycznej. W końcowej części *Wstępu* A. Ryk wskazuje na odniesienia do fenomenologicznej perspektywy badawczej w pracach polskich pedagogów, eksponując zwłaszcza prace Jarosława Gary, specjalizującego się w filozofii wychowania, oraz Krystyny Ablewicz, zajmującej się m.in. problematyką współczesnej antropologii i aksjologii pedagogicznej. Autor wskazuje na dzieła tych uczonych z uwagi na ich wcześniejszy wkład wiedzy powiązanej z myślą fenomenologiczną do polskiej pedagogiki oraz aby uniknąć zbędnych powtórzeń.

Pierwszy rozdział *Fenomenologia transcendentna Edmunda Husserla jako nauka pewna i ścisła* posiada sześć podrozdziałów, w których autor dąży do rekonstrukcji zasadniczych wątków fenomenologii E. Husserla. Odwołuje się przy tym zwłaszcza do dwóch prac filozofa: *Medytacji kartezjańskich* oraz *Idei czystej fenomenologii i fenomenologicznej filozofii*, zdając sobie przy tym sprawę z trudności recepcyjnych myśli Husserla. Na szczególną uwagę w tym rozdziale zasługuje podjęta przez autora próba rekapitulacji – ujawnienia podstawowych wyznaczników fenomenologii transcendentalnej Husserla. Autor czyni to w zwięzły i czytelny sposób, wymieniając osiemnaście wyznaczników tej filozofii, wśród których można odnaleźć również tezy krytyczne pod adresem myślenia pozytywistycznego. W tej części pracy autor przede wszystkim dokładniej wyjaśnia istotę badania czy poznania fenomenologicznego, z uwzględnieniem jego etapów i osobowego wymiaru prawdy. Ujawnienie tego procesu ma przysłużyć się powstaniu fenomenologii transcendentalnej – teorii transcendentalnej konstytucji świata².

¹ A. Ryk, *W poszukiwaniu podstaw pedagogiki humanistycznej. Od fenomenologii Edmunda Husserla do pedagogiki fenomenologicznej*, Kraków 2011, s. 7.

² Tamże, s. 86–88.

Drugi rozdział *Wokół myśli Edmunda Husserla – wybrane egzemplifikacje* ma umożliwić czytelnikowi pełniejsze zrozumienie fenomenologii dzięki jej oglądom i powiązaniom obecnym w dziełach i twórczości: Wilhelma Diltheya, Edyty Stein, Martina Heideggera, Romana Ingardena, Józefa Tischnera, Maurice'a Merleau-Ponty'ego oraz Hansa-Georga Gadamera, którym autor poświęca kolejne siedem podrozdziałów.

W rozdziale trzecim *Fenomenologiczne inspiracje w naukach społecznych* autor odkrywa w trzech podrozdziałach powiązania fenomenologii z socjologią, psychologią (zwłaszcza za sprawą amerykańskich psychologów – Amadeo Giorgiego i Clarka E. Moustakasa) oraz pedagogiką. Dla pedagoga szczególnie interesujący może okazać się dość rozbudowany podrozdział trzeci: *Fenomenologiczne inspiracje w pedagogice – wybrane ujęcia*. Ujęcia te autor prezentuje według kryterium terytorialno-historycznego, ukazując wzajemne związki w Niemczech, Włoszech (które poznał bezpośrednio dzięki swojemu pobytowi w tym kraju), Kanadzie i Polsce. Pisząc o związkach fenomenologii z pedagogiką polską, autor odwołuje się do okresu międzywojennego i twórczości naukowej Stefana Błachowskiego i Jakuba Wachtla. W okresie powojennym do 1989 r. w Polsce, według autora, w zasadzie trudno o wyraźniejsze związki. Dopiero później prace wspomnianej już K. Ablewicz, Barbary Żechowskiej, Janusza Gniteckiego, Jana Łyska, Mirosławy Nowak-Dziemianowicz, Astrid Męczkowskiej, Teresy Borowskiej, Pauliny Sosnowskiej, Bogusława Milerskiego oraz J. Gary, po części Jacka Flika, a także własne autora – w rozmaity sposób związki te uwidoczniają.

W czwartym rozdziale *Własne poszukiwania możliwości aplikacji fenomenologii transcendentnej do teorii i praktyki badawczej w pedagogice* uczony, tworząc założenia w istocie już pedagogiki fenomenologicznej, wyznacza jej podstawowe kategorie teoretyczne, przedstawia też założenia metodologii badawczej w tej pedagogice, etapy badania oraz możliwe dalsze kierunki badań w ujęciu fenomenologii husserlowskiej, odwołując się przy tym do stworzonych przez siebie przykładów.

We *Wnioskach i zakończeniu* A. Ryk przedstawia podstawowe założenia tworzonej pedagogiki fenomenologicznej, w liczbie piętnastu. Przeciwstawia ją racjonalności powstałej na gruncie pozytywizmu, logiki przyczynowo-skutkowej i empirycznego poznania świata. Rzeczywistością fundamentalną dla człowieka, a także wychowania, ma być rzeczywistość duchowa, a jej duchowość ontologicznie „jest zarazem rozumiana jako wyraz wewnętrznego życia podmiotu ujmowanego w postaci świata przeżywanego”³. Świat przeżywany staje się tutaj źródłem całego procesu wychowawczego. Pedagogika ma przede wszystkim odślonić tożsamość świata przeżywanego przez podmiot, a zatem przez wychowawcę, ale też wychowanka. Dzieje się to za sprawą aktu poznania immanent-

³ Tamże, s. 229.

nego i transcendentnego oraz aktów wczucia wymierzonych w stronę „cudzych podmiotów” wychowania. Ostatecznym celem wychowania ma być samowychowanie, czyli ujawnienie tożsamości własnego świata przeżywanego, aby móc współprzeżywać światy przeżywane cudzych podmiotów.

Najgłębszym sensem aktu wychowania w postulowanej pedagogice jest uchwycenie tożsamości własnego Ja, co ma charakter zawsze kontekstualny, a kontekstualność jest nie tyle cechą tożsamości, co nieodzownym warunkiem samego poznania. W pedagogice fenomenologicznej rozszerzeniu ulega przedmiot badań, którym jest strumień fenomenów świata przeżywanego podmiotu, podmiotów cudzych oraz tych napotykanych w aspekcie przestrzennym i czasowym na drodze życiowej podmiotu. Pojawiają się zatem badania fenomenologiczne o charakterze jakościowym empirycznym, jakościowym transcendentnym oraz ejdetycznym (czyli bezpośredniego uchwycenia sensu czegoś). Pedagogika fenomenologiczna może badać tymi metodami obszary życia codziennego, świata przeżywanego, naturalnego nastawienia, społeczno-kulturowego i indywidualnego życia wychowawcy-nauczyciela i wychowanka-ucznia. W rezultacie będzie wytwarzać zdania sensowne oraz twierdzenia i teorie fenomenologiczne, a więc odmienne od wytworów nauk pozytywistycznych. Pisemne opracowania badań powinny zawierać opisy źródłowych doświadczeń, które – już uogólnione – powinny być konfrontowane z innymi, mającymi ten sam przedmiot badań, aby jak najbardziej rozszerzyć ich perspektywę, gdyż chodzi tutaj o jak najpełniejsze ujawnienie prawdy tkwiącej w ludzkim świecie przeżyć.

Autor, pisząc swą monografię, miał na celu wskazanie możliwości wykorzystania fenomenologii w nowych obszarach badań, zwłaszcza w pedagogice. Poczynione próby, jak też sam zaznaczył, mają charakter selektywny i nie w pełni reprezentatywny, niemniej jednak zostały poczynione i wydaje się, że uzasadniono właściwie potrzebę wyłonienia kolejnego współczesnego kierunku pedagogicznego – pedagogiki fenomenologicznej. Warto przy tym pamiętać, że to właśnie fenomenolodzy, personaliści i egzystencjaliści poparli w latach pięćdziesiątych Abrahama Maslowa tworzącego amerykańską psychologię humanistyczną⁴, aby, zwłaszcza za sprawą twórczości i osiągnięć Carla Rogersa, włączyć ją w nowe nurty psychologii i pedagogiki humanistycznej.

Piszącemu te słowa nieco brakuje uwzględnienia w rozdziale drugim monografii myśli i egzemplifikacji fenomenologii Maxa Schelera, zwłaszcza że powiązana jest ona z obszarem etyki, a jego filozofia była rozwijana przez filozofów katolickich, również przez Karola Wojtyłę.

Wartość omawianego dzieła bez wątpienia podnosi bogactwo schematów (33) i tabel (6), które umiejętnie włączone w tekst pomagają w lepszym jego zrozumieniu, stanowiąc często swoiste podsumowanie najważniejszych idei po-

⁴ P. Zieliński, *Związki psychologii i pedagogiki humanistycznej z dalekowschodnimi idealami wychowania*, [w:] *Epistemologia a praktyka pedagogiczna*, red. A. Gofron, M. Piasecka, Częstochowa 2008, s. 132–133.

szczególnych rozdziałów i podrozdziałów pracy, jak przykładowo ostatni schemat zatytułowany „Pedagogika w perspektywie fenomenologicznej – próba uchwycenia kluczowych punktów”.

Bez wątplenia praca stanowi ważny wkład w umacnianie pedagogiki humanistycznej w naszym kraju, wskazując na oryginalną wykładnię rzeczywistości wychowawczej oraz częściowo pomijany obszar badań pedagogicznych. Może zainteresować teoretyków wychowania, jak również wszystkich tych odbiorców, którym bliska jest humanistyczna perspektywa pedagogiki i którzy pragną rozszerzyć swoją wiedzę w zakresie filozoficznych podstaw pedagogiki.